

IDEOLOGIJA I ZNANOST

/Neke konkretne općenitosti/

Branko Burzić

Zagreb

Revija za sociologiju, Vol. IX, 1979 (1—2); 69—72

Ideologija, kao logos ideje, predstavlja racionaliziranu zakonitost određenog društvenog oblika koju određuje i provodi ona društvena grupa koja raspolaže s dovoljno moći da posreduje između ideje i društvenog realiteta za koji se pretpostavlja da se u toj ideji želi ozbiljiti.

Ideologija u ovakvom slučaju predstavlja institucionaliziranu ideju, što u svakom slučaju isključuje slobodno kretanje k ozbiljenju ideje, a u provedbenoj razini omogućuje institucionalno sankcioniranje stupnja participacije u ideji i mogućnosti samorealizacije svakog pojedinca. Ozbiljenje društvenosti pojedinca je ovako posredovano ideologijom koja se, s jedne strane, određuje kao uobličena ideja koja privodi realitet ozbiljenju ideje te, s druge strane, integrira pojedinačnu svijest nastojeći je podvesti pod stupanj za koji smatra da je primjeren trenutnom opsegu realizacije ideje tj., konkretnom povijesnom trenutku koji, kao objektivni svijet nužnosti, tek treba pravladati, ali na osnovi mehanizma koji se smatra jedinim valjanim putem.

Nosioci društvene moći određuju se kao najviši stupanj svijesti o ideji, određujući se tako za avangardu koja time posreduje moguću svijest i potrebu za ozbiljenjem i društvenog oblika koji ideja sadrži u sebi, isključujući time svaku mogućnost bilo kome drugom da utječe na razvoj društva ili pojedinaca koji ga sačinjavaju. U tom slučaju avangarda stvara obrambene mehanizme, prema svemu što je može ugroziti, gubeći time karakteristike koje su je dovele u položaj avangarde, te i svaku fleksibilnost prema svakom pobuđivanju prema pomaku u realizaciji višeg nivoa željene društvenosti.

Institucionalizirana svijest jedinu moguću provedbu društvenosti vidi u instituciji kroz koju se trebaju iskazivati sve pojedinačne svijesti, čime one ostaju na razini institucionalizirane parcijalizirane ličnosti, koje se objedinjuju na razini kolektivne svijesti — ideologiji (institucionaliziranoj ideji društvenosti). To često dovodi do potrebe da se mogućnost odlučivanja pojedinca omogući na javnoj sferi tj. kroz radni proces (npr. samoupravljanje) dok se s druge strane sve ostale mogućnosti i potrebe čovjeka svode na sferu privatnosti i osobnog izbora čime je isključen iz mogućnosti ostvarenja potpunosti ljudskog.

Ti momenti promotreni na relaciji pojedinac-društvo dovode do toga da se pojedinac nužno ponaša parcijalno unutar za to predviđenog prostora, ili točnije, pojedinac se prema društvenosti odnosi posredstvom institucionaliziranih mogućnosti kroz koje participira uopće, kroz što se gubi svaka njegova samosvojnost i individualnost, čime se on gubi kao konkretno biće te se tako kroz sistem inkarnira u trenutno »najvišu svijest« (ideologiju i nosioca avangarde).

Društvo, s druge strane, gubi značajke humaniziranosti, ostvarivši se kao struktura pojedinačne nevažnosti, postavivši, bez obzira u kojoj mjeri svijesno, pojedinca u položaj žrtve na putu k ostvarenju istinske ljudske društvenosti. Ideologija, kao jedina istina, dozvoljava permanentno stanje ili izazivanje stanja aksioznosti tj. straha i potrebne obrane pred svime što može ugroziti jedinu istinu, tako da će se nužno ograditi i obraniti od svake iole drugačije mogućnosti viđenja ili traženja društvenosti unutar koje se čovjek realizira kao povijesno biće samorealizirajuće i samodjelatno. Jedinstvo se želi postići kroz najjači konstituens iracionalnosti — strah. Strah pred gubitkom i destrukcijom onoga što se pokazuje sigurnim i što omogućuje egzistenciju bez ikakvih uznemiravajućih momenata. Neprijatelj je sve ono što postavlja u pitanje sadašnje, bez obzira na to kako se odnosi spram budućnosti (npr. »nacionalisti«, »praksisovci«, »staljinisti«, »anarho-liberali«, »tehnomenederi«, itd.). Naime, ideologija, kao posrednik između budućnosti i realiteta, teži procesualnosti laganog hoda i reformizma te polaganog širenja dobra za sve, što u mnogome proizlazi iz rigidnosti i nemoći da se kontrolira svaka spontana manifestacija slobodnog ispoljavanja ljudskosti, te je tako treba podvesti pod institucionalne okvire čime se neposredno kontrolira i onemogućuje moguće razaranje sistema moći i vladanje jednih u ime drugih a onda i nad njima.

Gubeći religiju kao povijesnu istinu na osnovi koje je svijet realiziran (kako na nebu, tako i na zemlji), potrebno je iznaći novu ujedinjujuću vezu. Ideologija, shodno nepostojanju transcendiranog opravdanja, nalazi obostrani princip — to je znanost. Sloboda, kao najviši oblik ljudskosti, spoznata je nužnost i trudi se to i znanstveno dokazati i to tako da se koristi znanošću u njenoj egzaktnosti i empiričnosti budući da je tako jedino moguće svoj put pokazati kao prirodni put i način realizacije i ozbiljenja ljudske prirode. Takvom znanošću ne želi se spoznati, već dokazati i uvjeriti. Direktno rečeno, znanost je u službi ideologije, odnosno ideologija se trudi uposliti znanost kako bi nju odvojila od potrebe da saznati i spoznati svijet želi i hoće promijeniti.

Princip moći želi nečim ovladati i time se okoristiti tj. eksploatirati. Egzaktne znanosti to omogućuju s prirodnim kao objektivnim svijetom, no to treba učiniti i sa subjektom — čovjekom. Saznavši, on može i hoće mijenjati i kao takvog uvijek ga treba imobilizirati. Zato intenzivno nastojanje da se svijest ideologizira, što znači da se filozofija i sociologija kao sopznaja svijeta ili društva trebaju retardirati tako da se tehniciraju i tehnologiziraju. Time one, kao znanosti, odgovaraju principu svijeta progresa koji je to na osnovi tehnike i tehnologije koje ne dozvoljavaju bilo kakvo uplitanje onome što bi taj proces stavilo u pitanje, čime bi ga zapravo razorilo pa bilo to i samog čovjeka koji je već odavno dodatak tom ustrojstvu.

Stoga filozofija kao promišljanje svijeta, kod Marxa prelazi u znanost povijesti, koja dogođeni svijet želi izmijeniti u oblik potpunog ozbiljenja i ljudskosti i uz dokinuće svijeta koji to onemogućuje, promišlja i dokinuće same filozofije. No, ovo se perpetuira u marksizam koji se postavlja u pervertiranu svijest, ideologiju, a sve to prije nego što se svijet bitno promijenio i to tako da se filozofija kroz svoju praksu prevladala. Kao što je Marx Hegelovu filozofiju pojma (apsolutna znanost), koja se ne gradi na svijetu činjenica, prevladao analizom svijeta kakav on jest, tako je prevladavanje filozofije moguće tek na nivou prakse, a ne mehaničkom zamjenom na nivou ideje, što nije ništa drugo do ideologija kao pervertirana svijest koja isključuje svaku drugu moguću svijest o budućnosti, kao povijesno ljudskom.

Sa sociologijom nije ništa bolje. I ona se svodi u okvire koje sam prije spomenuo, i to tako da se njen odnos s društvom filtrira na povratnom putu kada bi se pojavljivala kao netko tko na društvo može djelovati sa znanjem. Svakako da je optimalno kanalizirati i kontrolirati svaki njen odnos spram predmeta njenog bavljenja, gdje se ona može upitati da li uopće postoji, pogotovo što znanost ukoliko to jest treba imati spoznajnu i djelatnu autonomnost. Tu sociologija, iz operativnih razloga uzeta kao znanost o društvu, zahtijeva i mogućnost da se neovisno ponaša u bavljenju problemima koji su evidentni kao vitalni za samo društvo, te da se shodno svojoj metodologiji i koristi dobivenim rezultatima kako bi se isključio svaki mogući način interveniranja kako u bavljenje tako i u rezultate na osnovu kojih bi se spram realiteta trebalo odnositi. U tom slučaju sociologija ne može ili, onda ako jest znanost, nije ako postaje socijalna tehnika za prikupljanje podataka kojima se ideologijski aparati služe za indiciranje realiteta na osnovu čega se usklađuju. Ponaša se uvijek nad realitetom, te ostaje najviši stupanj društvene svijesti prema kojoj drugi tek treba da streme.

Sociologija se tako, kao znanost o društvu, čini kao znanost koja društvo, s jedne strane, pokazuje onakvim kako ga se kroz politiku (kao ideologijski jezik) iskazuje, a s druge strane, da se društvo razvija prema jedinom mogućem, logičnim i istinskim putom. Sociologija tako gubi sve karakteristike znanosti u smislu stupnja samosvijesti čovjeka o sebi i svom svijetu, već postaje jedna od operativnih moći ideologije.

I na kraju napomena: zašto konkretne općenitosti? Zato što pojmove koje najčešće koristimo ne želimo provjeriti u njihovoj razini prvo kao pojma, a drugo kao opsega koji uočavamo na razini konkretuma, već se zadržavamo na operativnim ili pojmovima koji se doimaju samorazumljivo te pomoću njih oslikavamo stvarnost. Ovdje sam pokušao govoriti gotovo na razini takvih pojmova o njima samima, koji bi isto tako podrazumijevali svaku stvarnost u kojima je njihov opseg prepoznatljiv i čime je njihova općenitost konkretna.

Branko Burzić

IDEOLOGY AND SCIENCE: SOME CONCRETE GENERALITIES

(S u m m a r y)

The role of ideology as institutionalized consciousness is all the more important in the modern world. The sociability of the individual is mediated by ideology since it is represented as an institutionalized idea which integrating individual consciousness represents »exemplary reality«. This, in turn, creates a type of partial personality which participates in social situations through the work relation (self-management) and all other possibilities left to the private sphere are deeply mediated by ideology. The complete ideologization of reality creates a situation of anxiety in the individual which is manifested in fear of everyday events. Contemporary ideology replaces religion and is used by science as the principle of its justification. A critical view and interpretation of the world are checked, and philosophy and sociology as perceptions of the world and society are technologized, becoming themselves certain »ideologies«.

Translated by
Donna Parmelee